

KİTAP TANITIM YAZISI

TEMEL SOSYOLOJİK DİKOTOMİLER

(*Core Sociological Dichotomies*), Chris Jenks (Edit.), Sage, Londra, 1998.

Günümüzde bireysel ve sosyal kimliklerimizle giderek daha fazla ilgileniyoruz. Her geçen gün ilgi alanlarımız genişliyor ve sosyal analize konu olabilecek yeni sorunsallar ortaya çıkıyor: Erkeklerin kadınlara karşı tutumlarındaki değişimler, farklı kültürel komüniteler arasındaki etkileşimler, okullarda kullanılan ölçme ve değerlendirme teknikleri, hukuk, kamuoyu ve sistemin işleyişini sağlayan prosedürlerdeki dönüşümler, doktorların hastalarını tedavi ederken kullandıkları söylemlerdeki değişimler, politikacıların kullandığı strateji ve programlar ve daha birçoğu gibi. Toplu yaşamın ve sosyal eylemin hiçbir alanının sosyologların keşfine kapalı olmadığını hatırlarsak, tüm bu sorunların da sosyolojik bir perspektifle çözümlenebilmesi gereken sorunlar olarak belirdiği daha açık seçik hale gelir. Bilindiği gibi, sosyologların kentleşme, göç ve iktisadi sosyal yapı analizleri gibi sorunsallar hakkında konuşmak istemelerini herkes anlayabilir; fakat aynı zamanda sosyologlar popüler kültür, yeni medikal bilgiler, mizah, ölüm, çocuk yetiştirme pratikleri, alt kültürler gibi gündelik hayattaki önemli bireysel deneyimlerle iç içe geçmiş olan konularla da ilgilenmeleri gerekir. Goffman, sosyal dünyanın bir sahne olduğunu ve bu sahnede yer alan aktörlerden bazılarının başlarına gelenlerin diğerlerinden daha önemli olduğunu belirtir, Mills'in "sosyolojik imgelem" adını verdiği aracı kullanarak o aktörlerin neden o anda sahnede rol aldıklarını daha kolay anlaşılabilir.

Klasik sosyologlar "iyi bir toplum"a ilişkin kapsamlı bir görüşe sahipken, günümüzde paylaştığımız ortak inançlar ve değerler hakkında sosyolojik değerlendirmeler yapmak giderek daha güç hale geliyor. Bilindiği gibi, sosyoloji disiplini, bugün hala "iyi toplum" vizyonunu terketmediyse de, çok daha özgül bağlamlara ilişkin sorunsallarla ilgilenir. Sosyolojinin ilk ortaya çıktığı dönemde, sosyologlar o dönemin gündeminde yer alan konular arasından bir seçim yaparak bu sorunları sadece pratik sorunlar olarak değil aynı zamanda "moral" sorunlar olarak da tanımlıyorlardı. Günümüzde de sorun bu perspektifi terketmeden sosyolojik çözümlenmeler yapabilmek olarak karşımıza çıkıyor.

Bu bağlamda, herhangi bir sosyolojik sorunun ele alınmasında "nereden başlamalı?" sorusuna verilecek yanıtta, sosyologlar da bir başlangıç noktasına, kendi

Kitap Tanıtımı

duruşlarını ve ele aldıkları sorunu ortaya koyup karşılaştırma yapabilecekleri sabit bir noktaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sabit noktanın kendisi bir yaklaşım, bir zihniyet, bir mercecek, bir çerçeve olabilir. Başlangıç noktasını belirlemede söz konusu merceklerin veya yaklaşımların da üzerinde bir genelleme seviyesinde yer alan *dikotomik düşünce*, tüm kuramların içindeki belirli kavramsal kategorilerin biçimlenmesine ve bizim sosyal dünyaya bakışımızı ve kendi duruş noktamızı karşılaştırmamıza yarayan “zihinsel tasarımlar” olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, sosyolojik düşüncenin evrimine baktığımızda ayırt edebileceğimiz çeşitli dikotomileri sistemli olarak ele alarak sosyolojik analizde dikotomilerin nasıl kullanılacağını açıklayan bir çalışma olarak burada ele aldığımız kitap, bir yandan sosyolojik analizin abc’sini özetleyen, diğer yandan ise belirli bir sorunun etrafında yer alan sosyolojik bağlamı ve ilgili kavramları ele alan analitik bir çalışmadır. Kitabın tümü farklı dikotomiler için yazılmış yirmi üç makaleden oluşuyor; her makalenin sonunda ilgili dikotomiyi aydınlatmaya yarayacak ilgili anahtar kavramlar yer alıyor.

Sosyolojik çözümleme yaparken, bilindiği gibi, söz konusu özgül durumları tanımlamada dikotomiler veya fikir çiftleri kullanmak yaygın bir düşünsel pratiktir. *Temel Sosyolojik Dikotomiler* adlı çalışmada yer alan bazı dikotomiler: Yapı - fail (agency); süreklilik - değişme; olgu - değer; kamusal - özel; seks - cinsiyet rolleri; lokal - global; kalitatif - kantitatif; normal - patolojik; kültür - doğa; ırk - etnisite; idealizm - materyalizm; kuram - pratik; sivil - politik; aktif - pasif; imaj - metin olarak karşımıza çıkar. Sosyolojik anlamının özü olan dikotomiler, gündelik hayatta kullandığımız sağduyu bilgisinin de temelinde yer alan tasarımlardır. Bu tasarımların faydası bize iki güçlü ve birbirine zıt konumlardan hareketle savlar üreterek farklı açılardan sorunlara yaklaşabilmemizi sağlamalarıdır. Dikotomiler aracılığı ile her iki tarafın da zayıf ve güçlü yönlerini görüp bazı değerlendirmeler yaparak kendimizi yukarıda vurgulanan sosyolojik aktörlerin yerine koyabiliriz.

Dikotomik düşünceye örnek vermek gerekirse: Bir seçimde bir partiye oy verme davranışının nedeni aşağıdakilerden biri olabilir:

- a) oy vermede özgürüm veya böyle zorunda olduğum için oy veriyorum.
- b) oy vereceğim parti benim çıkarlarımı temsil ediyordur veya ebeveynlerim sürekli aynı partiye oy verdiği için böyle bir karar vermişimdir.
- c) karar vermemde ekonominin şu andaki hali önemli olmuştur veya medya ve propaganda önemli rol oynamıştır.
- d) oy vereceğim parti kendi ahlaki duruşuma daha yakındır veya geldiğim sınıfa mensup bireyler her zaman bu partiye oy vermişlerdir.

İşte yukarıda yer alan alternatif nedenler dikotomileri yani “düşünce çiftlerini” oluşturur. Söz konusu çiftlerden birincisi özgürlük, seçme, bireysellik ve özgür irade ile ilgilidir. İkinci neden, zorlama, belirleme, sosyal baskı ve kamuoyu ile ilgili nedenlerdir. Sosyologlar olarak, bu sorunu ya bir faile (agency) bağlı olarak ya da belirli bir yapı

bağlamından ele alabiliriz. . Birey bir faile göre mi yoksa içinde yer aldığı yapıya göre mi hareket etmektedir? Yanıt, genellikle ortada bir yerlerde olacaktır. Bununla beraber, bu tür bir dikotomi kullanmak her iki tarafa ilişkin abartılmış savları ifade ederek bunları belirli bir yelpaze içinde değerlendirmek anlamına gelir. Üç noktalarda yer alan savlar arasındaki denge ortadaki duruş için açık seçik bir yanıt formüle etmemize yardımcı olacaktır. Fail ve yapı dikotomisi sadece oy verme davranışı ile ilgili değildir; tüm sosyal davranışlarla ilgilidir.

Anthony Giddens, *Sosyolojiye Giriş* (1991) adlı çalışmasında bazı sosyolojik kuramların birbirleriyle zıt açıklamalar getirdiğini, söz konusu çatışmaların sonucunda dikkatimizi sürekli tartışılan bazı noktalara çektiklerini ve bunların kuramsal ikilemler olduğunu yazar. Söz konusu ikilemler, yukarıda ele aldığımız fikir çiftleriyle örtüşmektedir. Bu noktadan hareketle, sosyolojik düşünce tarihinde sıkça tartışılarak üzerinde hemfikir olunmayan, ancak belirli kavramsal noktaların başlangıç noktası olarak kabul edildiği bilgi tasarımları vardır: *Çatışma ve denge* gibi. Her ne kadar çatışma kuramcıları ile işlevselciler ortak bir toplum tasarımı üzerinde anlaşmasalar da, her iki yaklaşım da kavramları kendi eksenleri temelinde değerlendirerek nasıl karşılaştırmalar yapılacağına ilişkin ortak bir sosyolojik tarz geliştirmişlerdir.

Sosyal dünyada yer alan belirli sorunlar üzerinde bir fikir birliği olmasa da, sorunların tanımlanması ve konumlanması üzerinde bir buluşma noktasının bulunabilmesi olasılığı daha yüksektir. Örneğin,

Giddens'a göre, günümüzde karşı karşıya olduğumuz dört kuramsal ikilem vardır.

- a) İnsan eylemi ve sosyal yapı,
- b) Denge ve çatışma,
- c) Modern sosyal gelişme,
- d) Cinsiyet rolleri ve sosyal gelişme.

Yukarıdaki dikotomiler veya fikir çiftleri, günümüzde sosyal dünyanın temel parametrelerini anlamada açıcı bir anahtar işlevini görmektedir. Birinci ikilem, bireylerin ne ölçüde içinde yaşadıkları toplumsal yapıyı yarattıkları sorusu üzerinde odaklanır. İkincisi ise toplumların içsel olarak uyum ve dengeye veya çatışmaya dayalı olduğu tartışması ile ilgilidir. Üçüncü dikotomi ise modern sosyal gelişmenin ekonomik ve kültürel etmenler tarafından belirlenmesi sorunsalı üzerindeki tartışmaları özetler. Son dikotomi ise, sosyolojik düşüncede cinsiyet rollerini genel bir kategori olarak veya farklı sosyal bağlamlarda erkeklerin ve kadınların davranışlarını etkileyen özgül mekanizmaları göz önünde tutarak ele alma ikilemi üzerinde durur. Buna göre, sosyolojik analizin yakın gelecekteki gündeminde yer alacak sorunları yukarıdaki dikotomiler aracılığı ile açıklamak olasıdır.

Temel Sosyolojik Dikotomiler adlı çalışma da yukarıda sıralanan dört ikilemi sarıp sarmalayan diğer ikilemleri de inceleyerek farklı sorunların tartışılmasında yer alan

Kitap Tanıtımı

en önemli tezlerin incelenmesine yarayan bir çalışma olarak sosyolojik bilginin yeniden üretilmesinde önemli bir çalışmadır.

Kuşkusuz, sosyolojik bilgiyi bu tür dikotomiler ile kurmamız için bazı nedenlerden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, durduğumuz yer ve içinde bulunduğumuz toplumun karakteri ile ilgilidir. Sosyal olayları birtakım soyut dikotomiler ile çözümlenmek, bize zıt konumda yer alan karşıt bir duruşun veya bizden farklı düşünenlerin savlarını ve yaklaşımlarını daha iyi anlamamızı sağlayarak etnosantrik eğilimleri sınırlandırmamıza yarar. İkinci olarak, tarih ve zaman da önemli etmenlerdir. Çünkü, dikotomiler, göreceli olarak zamansızdır ve problemleri farklı tarihsel zamanlarda analitik olarak formüle etmemize yararlar. Bir diğer deyişle, bir problemi içinde bulunduğu tarihsel kesitten soyutlayarak ele almamıza yararlar.

Bununla birlikte, sosyolojik analizde dikotomilerin aşırı derecede kullanılması önceden amaçlanmayan çatışmalara veya antagonizmalara neden olabilir. Ne de olsa, kullandığımız bu tür tasarımların toplumsal olarak kurgulandığını ve farklı uçlarda konumlanan bireylerin veya grupların aynı topluluğun üyeleri olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca, kavramlar ve reel sosyal dünya arasındaki ilişki komplekstir; çünkü, sosyal dünyanın değişme hızına yetişememek ve teorinin her zaman ampirik gerçeklikle beslendiğini unutmamak yerine getirilmesi güç ödevlerdir.

Sonuç olarak, *Temel Sosyolojik Dikotomiler* hem sosyal araştırmaya başlarken tutarlı ve güçlü bir sav geliştirmeye çalışan araştırmacılar için hem de sosyal bilimsel araştırmada belirli bir sorunu ilgili olduğu bağlama yerleştirmeye çalışanlar için temel bir kitap olarak değerli bir çalışma.

KAYNAKÇA

Giddens, Anthony (1991) *Introduction to Sociology*, New York: W. W. Norton and Company

*Dr. Nuran EROL

---

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.